

УДК 631.11/65.016.8

Ткаченко О.С.

викладач кафедри обліку, аудиту
та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проведено аналіз існуючих у наукових публікаціях і нормативно-правових документах підходів до визначення сутності неплатоспроможності, платоспроможності, неспроможності підприємств. Розглянуто залежність взаємозв'язку показників ліквідності, платоспроможності в системній оцінці фінансового стану підприємства. Розкрито теоретичні основи, сутність неплатоспроможності як фінансової нестабільності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: неплатоспроможність, платоспроможність, ліквідність, неспроможність, сільськогосподарські підприємства, зобов'язання, фінансовий стан.

Ткаченко А.С. НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТЬ КАК ПРИЗНАК ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проведен анализ существующих в научных публикациях и нормативно-правовых документах подходов к определению сущности неплатежеспособности, платежеспособности, несостоятельности предприятий. Рассмотрена зависимость взаимосвязи показателей ликвидности, платежеспособности в системной оценке финансового состояния предприятия. Раскрыты теоретические основы, сущность неплатежеспособности как финансовой нестабильности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: неплатежеспособность, платежеспособность, ликвидность, несостоятельность, сельскохозяйственные предприятия, обязательства, финансовое состояние.

Tkachenko A.S. INSOLVENCY AS A SIGN OF FINANCIAL INSTABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the article the analysis of existing scientific publications and regulatory documents approaches to determining the nature of insolvency, solvency and insolvency of enterprises. The dependence of the correlation between the indicators of liquidity, solvency in systematic assessment of the financial condition of the company. Describes theoretical basis of the essence of insolvency as the financial instability of agricultural enterprises.

Keywords: insolvency, solvency, liquidity, insolvency, agricultural enterprises, liabilities, financial condition.

Постановка проблеми. Фінансовий стан багатьох сільськогосподарських підприємств України є нестабільним внаслідок глобальної економічної кризи і прорахунків державної аграрної політики, зумовлює високі ризики банкрутства, низький рівень прибутковості сільського населення та негативний вплив на економіку переробних, обслуговуючих та інших галузей і сфер економіки. В умовах вступу України до СОТ фінансова нестабільність більшості сільськогосподарських підприємств створює загрозу продовольчій безпеці держави. Тому здійснення заходів щодо їх фінансового оздоровлення з метою забезпечення платоспроможності, прибутковості і стійких конкурентних позицій в сучасних умовах набуло особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з неплатоспроможністю сільськогосподарських підприємств, визначенням кризових факторів фінансового стану, є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Істотний внесок у дослідження даних проблем зробили І.А. Бланка, Л.Т. Чиркова, З.І. Уткін, В.В. Ковальов, Л.Т. Снітко, Л.І. Холод, Л.А. Лахтіонов, Г.А. Александров, Г.В. Савицька, Б.М. Литвин.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у з'ясуванні сутності поняття неплатоспроможності, її видів та причин для сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. З переходом до ринкових відносин у вітчизняній економіці виник феномен неплатоспроможності. Це обумовлює необхідність вивчення як самого явища «неплатоспроможність», так і причин його виникнення.

Абсолютно платоспроможним, за твердженням І.А. Бланка [2], є підприємство, капітал якого цілком є власним, а зобов'язання відсутні. Оскільки певні зобов'язання перед контрагентами діючого під-

приємства виникають завжди, то це означає, що свої зобов'язання воно виконує з випередженням, борги відсутні, і питання про його неплатоспроможність просто не виникає.

Суть платоспроможності, за твердженням Л.Т. Гіляровського, М.Б. Чиркової [15] (і ми його поділяємо), полягає у здатності боржника своєчасно і в повному обсязі погашати свої поточні зобов'язання.

Деякі вчені, такі як З.І. Уткін, стверджують, що «одним з найважливіших критеріїв фінансового стану підприємства є оцінка його платоспроможності, під якою розуміють здатність підприємства своєчасно і повністю розраховуватися за своїми довгостроковими зобов'язаннями» [13].

Така точка зору викликає сумнів, оскільки значну частину від загальних зобов'язань займають поточні платежі. Банки не зацікавлені у наданні сільськогосподарським підприємствам довгострокових кредитів при високому рівні ризиків кредитування сільського господарства. Це обумовлено сезонністю виробництва.

Неплатоспроможність, за твердженням Е.С. Мінаєва та В.П. Панагушина, «є деяка змінна характеристика, яка може мати різні градації – від епізодичної до стійкої (хронічної)» [10].

Часто в економічній літературі неплатоспроможність підприємства ототожнюється з його неспроможністю і банкрутством. Водночас ясно, що неплатоспроможність є прямою протилежністю, антонімом платоспроможності, суть якої часто змішують з кредитоспроможністю, фінансовою незалежністю, фінансовою стійкістю, тощо.

Для кращого розуміння всіх взаємозв'язків між показниками фінансового стану і, отже, для правильної взаємозв'язки результатів їх аналізу нами розроблена схема залежностей між ними (рис. 1).

Наведена вище схема характеризує ієрархію показників фінансового стану підприємства щодо платоспроможності. Рентабельність відображає ефективність господарської діяльності, але розмір прибутку не є первинним чинником для забезпечення платоспроможності. Прибуток через збільшення власного оборотного капіталу може використовуватися для збільшення оборотних активів, тобто підвищувати ліквідність підприємства. Оборотність, на наш погляд, на платоспроможність впливає не прямо, а опосередковано, через ліквідність активів, забезпечуючи швидкість їх трансформації в гроші у процесі кругообігу коштів.

Розглянемо головну вертикаль, позначену на схемі стрілкою. Ліквідність як підприємства, так і його балансу обумовлюється в першу чергу його фінансовою стійкістю через ліквідність активів, а також рентабельністю. Основним інтегруючим показником ми вважаємо фінансову стійкість, оскільки її суть «забезпеченість запасів і витрат джерелами формування», тобто здатність підтримувати цільову структуру джерел фінансування.

Ліквідність підприємства характеризується співвідношенням оборотних активів і поточних зобов'язань, причому для забезпечення платоспроможності перші повинні перевищувати другі. Це перевищення можливо тільки в разі формування частини оборотних активів за рахунок власних коштів. Фінансова стійкість якраз і покликана, по-перше, забезпечувати необхідну структуру джерел фінансування і, по-друге, підтримувати прийнятне співвідношення цих джерел.

Смислове навантаження ліквідності балансу, на наш погляд, полягає в деталізації співвідношення джерел з різними термінами їх використання у господарському обороті і рівня ліквідності окремих груп активів. Отже, наші дослідження показали, що вплив фінансової стійкості на ліквідність підприємства має двосторонній характер: з одного боку, фінансова стійкість дозволяє формувати оборотні активи за рахунок певних джерел, а з іншого – дозволяє через ліквідність активів оптимізувати їхню структуру.

На противагу платоспроможності неплатоспроможність знижує або призводить до зменшення гудвілу, тобто знижує ринкову вартість підприємства. У даному контексті неплатоспроможність має деструктивний характер і виступає індикатором для оцінки проблемності, ненадійності сільськогосподарського підприємства.

Ознака неплатоспроможності є ключем для її ідентифікації. Цей момент є важливим для зовнішнього аналітика, не має доступу до внутрішньої інформації конфіденційного характеру. У цьому контексті наявність прострочених боргів в бухгалтерському балансі – сигнал про те, що неплатоспроможність мала місце бути на підприємстві.

Для виявлення фінансово-економічного змісту платоспроможності (неплатоспроможності) доцільно визначити її ознаки.

Здебільшого автори В.В. Ковальов, Віт. В. Кова-

льов [7], Л.Т. Снітко [12], Л.І. Холод [14] сходяться на думці, що основними ознаками платоспроможності є:

- а) відсутність простроченої кредиторської заборгованості;
- б) наявність в достатньому обсязі коштів на розрахунковому рахунку.

Виходячи з того, що платоспроможність і неплатоспроможність – діаметрально протилежні за своєю суттю явища, ми зробили висновок, що наявність простроченої заборгованості та недолік коштів слід розцінювати як ознаки неплатоспроможності. Правда, розглядаючи останню ознаку, Г.А. Александров [1], В. Савицька [11] (ми поділяємо їх думку) вважають, що нестача коштів на розрахунковому рахунку цілком може компенсуватися високою швидкістю обороту коштів. Тому ознакою неплатоспроможності для нас є тільки наявність простроченої кредиторської заборгованості.

Л.А. Лахтіонов зазначає, що неплатоспроможність підприємства можна визначити візуально – це відсутність грошей на поточному та інших рахунках у банку, наявність прострочених кредитів банку, позик, заборгованості фінансовим органам, тривале порушення термінів виплати заробітної плати тощо [8].

Аналізуючи стан неплатоспроможності підприємства, необхідно розглянути причини фінансових труднощів і фактори, що роблять негативний вплив на фінансовий стан підприємства. Однією з причин втрати платоспроможності може бути неправильне використання оборотного капіталу: виведення коштів в дебіторську заборгованість, вкладення коштів у наднормативні запаси і на інші цілі, які тимчасово не мають джерел фінансування.

Як зазначають Б.М. Литвин і М.В. Стельмах, неплатоспроможність підприємства – це нездатність підприємства на даний момент погасити свої короткострокові зобов'язання [9].

У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» дається визначення неплатоспроможності як нездатності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності [5].

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»» строк неплато-

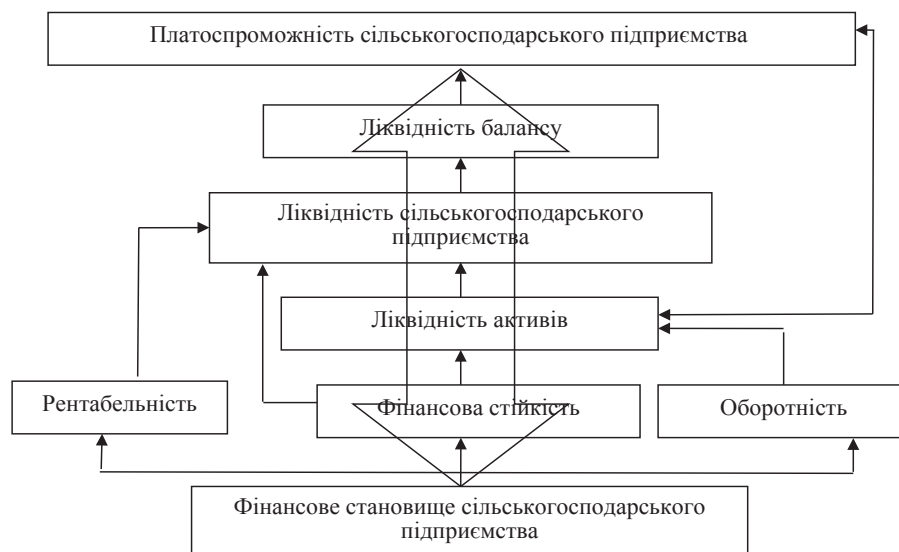


Рис. 1. Схема взаємозв'язку аналізу показників ліквідності, платоспроможності в системній оцінці фінансового стану сільськогосподарського підприємства

спроможності – це неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності після настання встановленого строку виконати сплату грошових зобов'язань кредиторам, у тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання взяті зі сплати податків і зборів не інакше як через відновлення платоспроможності [6]. Таким чином, підприємство вважається платоспроможним при наявності вільних грошових коштів, якщо для розрахунків з кредиторами воно може реалізувати свої поточні активи.

Дослідники називають дві основні причини неплатоспроможності, такі як зовнішні і внутрішні, які можуть призвести до банкрутства.

Щодо неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств практично всі вчені і практики однозначно визначають головну зовнішню причину її виникнення. Це – диспаритет цін. Ми поділяємо думку, що причина диспаритету зводиться до протиріччя між близьким до чистої конкуренції середовищем у сільському господарстві і монополістичним становищем промислових підприємств.

Низка авторів, таких як А.В. Грачов [4], В. Савицька [11], Л.І. Холод [14], в якості зовнішньої причини неплатоспроможності виділяють незадовільну кредитно-фінансову політику. Однак нині держава надає пільги з кредитування сільськогосподарських підприємств, а також щодо оплати частини витрат на добрива, засоби захисту рослин, зі страхування тощо. Таким чином, держава намагається поліпшити умови для сільськогосподарського виробництва. Хоча розмір фінансової допомоги і загальна державна політика в аграрному секторі ще далекі від досконалості, але навряд чи її можна вважати головною причиною неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Ми вважаємо, що в якості зовнішньої причини неплатоспроможності можна виділити також відсутність ринку землі і, отже, іпотеки. У результаті сільське господарство не отримує додаткових грошей під заставу землі для подолання неплатоспроможності.

Внутрішні причини. З численних внутрішніх причин неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств ми виділили такі: відсутність ефективного власника та неефективність управління.

Ситуація тотальної неплатежів і неспроможності створилася із залежних від боржників (внутрішнім) і не залежних від них (зовнішнім) причин. Про співвідношення цих сукупностей навряд чи можна говорити виразно, тим більше що для кожного боржника це співвідношення індивідуально.

Виходячи з проведеного теоретичного дослідження головних зовнішніх і внутрішніх причин, загальна схема подолання неспроможності і неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств припускає, на наш погляд, послідовне вирішення таких проблем:

- проблеми накопичених боргів, полягає як у наявності простроченої заборгованості самої по собі, так і в перешкодах, які вона створює для нормального функціонування господарюючого суб'єкта;

- проблеми неефективності власника, коли засновник безпосередньо не зацікавлений у прибутку і платоспроможності підприємства, співвласником якого він є, не знає своїх прав або не може ними скористатися;

- проблеми неефективності управління, зводяться до неспроможності керівництва і фінансових менеджерів сільськогосподарських підприємств – боржників вести господарську діяльність з тим ступенем

ефективності, який призводить до набуття ресурсів господарюючим суб'єктом.

Висновки. Поділ причин неплатоспроможності на зовнішні і внутрішні призводить до висновку про те, що на зовнішні чинники господарюючі суб'єкти вплинути практично не можуть. Отже, ключ до вирішення проблеми ліквідації неплатоспроможності сільськогосподарських виробників лежить у сфері мікроекономіки, а точніше – у вирішенні проблеми внутрішнього управління взагалі і фінансами зокрема. Якісна постановка цього процесу на підприємстві дозволить, на наш погляд, згладити негативний вплив зовнішніх факторів.

Галузь сільського господарства можна назвати патріархальною, оскільки у неї ледь проникають нові розробки в галузі фінансів, на відміну, скажімо, від банківської діяльності, торгівлі або легкої промисловості. Зворотна залежність між якісною фінансовою роботою на сільськогосподарському підприємстві і рівнем його неплатоспроможності зумовила неоднорідність останньої від разової до стійкої, постійної неплатоспроможності, тобто платіжної неспроможності. Отже, щоб її подолати, необхідно насамперед чітко і конкретно визначити місце і роль економічного аналізу в процесі фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александров Г.А. Антикризове управління: теорія, практика, інфраструктура : навчально-практичний посібник / Г.А. Александров [и др.] ; під ред. Г.А. Александрова. – М. : Видавництво БЕК, 2002. – 544 с.
2. Бланк І.А. Концептуальні основи фінансового менеджменту / І.А. Бланк. – К. : Ніка-Центр, Ельга, 2003. – 448 с.
3. Гіляровський Л.Т. Економічний аналіз : підручник для вузів / Л.Т. Гіляровський [та ін.] ; за ред. Л.Т. Гіляровський. – 2-ге вид., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 615 с.
4. Грачов А.В. Аналіз і управління фінансовою стійкістю підприємства / А.В. Грачов. – М. : Финпресс, 2002. – 208 с.
5. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»» від 30.06.1999 № 784-XIV / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-14>.
7. Ковальов В.В. Фінансова звітність та її аналіз (основи балансоведення) : учеб. допомога / В.В. Ковальов, Віт.В. Ковальов. – М. : ТК Велбі, Вид-во Проспект, 2004. – 432 с.
8. Лахтіонов Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств / Л.А. Лахтіонов. – Учеб. допомога. – К. : КНЕУ, 2004. – 365 с.
9. Литвин Б.М., Стельмах М.В. Фінансовий аналіз / Б.М. Литвин, М.В. Стельмах. – Учеб. допомога. – К. : «Хай Тек Прес», 2008. – 336 с.
10. Мінаєв Е.С. Антикризове управління / Е.С. Мінаєв [и др.] ; за ред. Е.С. Мінаєва та В.П. Панагушина. – М. : «Видавництво ПРИОР», 1998. – 430 с.
11. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємств АПК / Г.В. Савицька. Навчальний посібник. – 6-е вид., стер. – Мн. : Нове знання, 2006. – 652 с.
12. Снітко Л.Т. Управління оборотним капіталом організації / Л.Т. Снітко, Е.Н. Червона. – М. : Видавництво РДЛ, 2002. – 216 с.
13. Уткін З.І. Фінансовий менеджмент : підручник для вузів / З.І. Уткін. – М. : Видавництво «Дзеркало», 1998. – С. 216.
14. Холод Л.І. Критерії визначення платоспроможності сільськогосподарських підприємств та заходи з оздоровлення фінансової ситуації в АПК / Л.І. Холод // *Круглий стіл з питань продовольчої та продовольчої та аграрної політики*, 1996, листопад-грудень. – С. 13-14.
15. Чиркова М.Б. Системний облік і комплексний економічний аналіз операцій кредитування комерційних структур / М.Б. Чиркова. – Воронеж : Видавництво ИЧП Студія «ИАН», 1999. – 256 с.